

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Филология факультеті
Қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасы

АҚСҮМБЕНІҢ АҚБЕРЕНІ

Филология ғылымдарының кандидаты,
әдебиеттанушы ғалым Нариман Жұмашұлы Нұрпейісовтің 60
жасқа толу мерейтойына арналған «Әдеби мұра – рухани
жаңғырудың қайнар бұлағы» атты республикалық ғылыми-
тәжірибелік конференция материалдары

Шымкент – 2018 жыл

МАЗМҰНЫ

Ақсұмбе мен алашты сүйген жүрек	4
Әдеби мұра – рухани жаңғырудың қайнар бұлағы	7
<i>Д.Ысқақұлы.</i> Абзал азамат	8
<i>А.Жұмасиев.</i> Ғалым-ұстаздың ұшқан ұясы	12
<i>Ж.Смағұлов.</i> Ұлттық әдебиеттану ғылымы еңбекторысының мұрагері	19
<i>Р.Тұрысбек.</i> Жарқын көңіл, жайсаң жан	25
<i>М.Байғұт.</i> Сезгірлікті сезінем	35
<i>С.Әбубәкіров.</i> Созақ перзенті	37
<i>І.Сманов.</i> Ақсұмбенің ақберені	40
<i>А.Пангереев.</i> Ұлттық руханиятты ұлықтаушы ғалым	44
<i>Х.Тұрсүн.</i> Нариман Нұрпейісов және қожановтану мәселелері	49
<i>Р.Қияқова.</i> «Өмір – сынақ алаңы; сыйласқанға не жетсін...»	52
<i>С.Қалқабая.</i> Тәлімді ұстаз, білімді ғалым	57
<i>Ә.Тұрашбеков.</i> Нариман Нұрпейісовтің философиясы	61
<i>М.Тәңірбергенов.</i> Н.Нұрпейісовтің ғылыми зерттеу еңбектеріндегі әдебиет әлемі	63
<i>Қ.Анарбаев, Г.Әуезова.</i> Ұлттық рухты түгелдеуді ел тарихынан тапқан ғалым	71
<i>Қ.Сембиев.</i> Ақсұмбенің ақиығы	76
<i>А.Мамыт.</i> Н.Нұрпейісов және есмағамбеттану мәселелері	79
<i>Е.Өкімбаев.</i> Сара жолдың жалғасы	83
<i>М.Омаров.</i> Ақсұмбенің ақжарқын адал перзенті	87
<i>Ү.Алтаева.</i> Ақсұмбе мен алашты сүйген жүрек	91
<i>С.Теңізбаев.</i> Ақсұмбенің алғыр азаматы	94
<i>М.Жеңісұлы.</i> Алтын казық	98
<i>П.Мейірманов.</i> Майдандас дос	100
<i>С.Жораев.</i> Досым барда баймын да бақыттымын	103
Ақсұмбе мен Алашым деп, соғады оның жүрегі	107
<i>Х.Көктәнді.</i> Жыр сүйетін жігітсің	108
<i>А.Жаппарқұлова.</i> Ақсұмбе мен Алашым деп соғады оның жүрегі ..	109
<i>Р.Тұрдалиева.</i> Нар тұлғалы Нариман	110
<i>Н.Басымқұлов.</i> Елдің қасиетін жеткізген	110

енің ақберені

жылы лебізге, жылы сөзге, күйкі тірлікте
ыйластыққа не жетсін.
Сені мерейлі мерекенмен құттықтап,
отыра, шығар биігің, алар асуың алда,
ымы жаңалықтарға толықтыра түсетін дер
ған қиындығы мен қызығы қатар жүретін
нда даңғыл жол тілеймін. Биікке-биікке

Ақсүмбенің ақберені

ТӘЛІМДІ ҰСТАЗ, БІЛІМДІ ҒАЛЫМ

Сәлима Қалқабаява
филология ғылымдарының кандидаты,
ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің профессоры.
Алматы. Қазақстан.

Ұлттық әдебиетіміздің әріден келе жатқан әдеби мұрасы мен көне ескерткіштерін жаңа заман елегінен өткізіп, оның құндылықтарын бүгінгі жаңа ұрпақ санасында қайта жаңғыртуда әдебиетті зерттеуші ғалымдардың да қосып жатқан еңбектері қомақты. Әдебиеттану ғылымына өтпелі дәуір тұсында келіп, қазақ әдебиетінде әлі зерттелмей жатқан тың тақырыптарға батыл барып, өзінің ғалымдық қарымын таныта білген әдебиетші-ғалымның бірі – филология ғылымдарының кандидаты, доцент Нариман Жұмашұлы Нұрпейісов.

Бүгінде тек Оңтүстік өңіріне ғана емес, республикамызға танымал әдебиетші-ғалым Нариман Жұмашұлының ғылыми ізденістерінің нәтижесін «Е.Ысмайылов – әдебиет тарихын зерттеуші» (1999) атты монографиясынан, «Дүрбеленді дәуір зерттеушісі» (2002) сияқты ғылыми жинақтары мен көптеген әдебиеттану мәселелерін сөз еткен ғылыми мақалаларынан көреміз. Әдебиеттану ғылымындағы теориялық мәселелердің білгірі, қазақ әдебиеті тарихын зерттеуді қалыптастырып, қазақ әдебиеті сынын ілгерілеткен ғұлама ғалым Есмағамбет Ысмайыловтың ғылыми шығармашылық еңбегінің қырлары «Е.Ысмайылов – әдебиеттану ғылымының білгірі», «Е.Ысмайылов және қазақ әдебиетінің кейбір мәселелері», «Е.Ысмайылов – Абайтанушы», «Әуезов және оның шәкірттері», «Қажырлы да қарымды ғалым», «Өнегелі де өміршең достық», «Ұстаздық парыз бен шәкірттік қарыз» т.б. еңбектерінде талданып бағаланады.

Нариман Жұмашұлы – ғалымдықты оқытушылықпен ұштастыра еңбек етіп жүрген білікті маман, Қазақстан Республикасы оқу ісінің үздігі. Е.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің тіл-әдебиет мамандығын бітірген 1985 жылдан бері жоғары оқу орындарында қызмет етіп келе жатқан Нариман Жұмашұлының педагогикалық еңбек өтіліне тоқталар болсақ, Абай атындағы Саран педагогикалық училищесінен бастаған оқытушылықты 1996 жылы М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінде аға оқытушы, доцент, кафедра меңгерушісі қызметтерінде болып жалғастырған. 2012 жылдан бері Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтында қызмет етіп, қазіргі уақытта Оңтүстік

Ақсүмбенің ақберені

Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің кешкі оқыту және дайындық факультетінің деканы болып еңбек етеді.

Ғалымдық, оқытушылық, басшылық қызметті қатар атқарып жүрген Нариман Жұмашұлы ұстаздық еңбекті бәрінен де ардақты санайды. «Ұстаздық парыз бен шәкірттік қарыз» мақаласында: «Ұстаз және шәкірт. Өмірде де, ғылымда да бұл қастерлі ұғым. Әрине, егер ұстаз да, шәкірт те өз орындарында, аттарына лайық іс атқарғанда ғана – бұл ләзім. Кім де болсын өзі алған тәлім-тәрбиесін, өнеге-өсиетін кейінгі ұрпаққа аманат етіп беріп кетуге тиісті. Ол үшін ағалардан алған тәлімді өз тәжірибесімен ұштап, іріктеп, сұрыптап, кейінгі ұрпаққа қажеттісін ғана қалдырғаны абзал» [1.110.], – деген ұстанымды айта келе, қадірменді ұстаздың шәкіртіне деген көңіл шуағы ізгіліктен бастау алады деп түйіндеуі, ұстаз тәрбиесінің роліне айрықша жауапкершілікпен қарайтындығын аңғартады.

«Ұлттық руханиятпен – әлемдік өркениетке», «Мұхтартану», «Қазақ әдеби сынының өзекті мәселелері», «Абайтану», «Қожановтану», «Е.Ысмайылов және әдебиеттану мәселелері», «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі» сынды оқу құралдары мен көптеген әдістемелік нұсқаулары Нариман Жұмашұлының қазақ әдебиетін оқыту үдерісінде де қомақты іс атқарып жүргеніне дәлел. Қазақ әдебиетін заманауи технологиялармен оқыту, болашақ мамандарға кәсіби күзiреттiлiктi меңгерту бағдарларын ұстанған оқытушы-ғалымның бұл әдістемелік құралдарының оқу үдерісінде де құндылығы жоғары. «Қазіргі әдебиет және оны оқыту мәселелері» атты әдістемелік мақаласында қазіргі қазақ әдебиетін оқыту, оны жолға қоюға қатысты мәселелерді сөз етіп, оқытудың сапасын жақсарту, алған білімді ел игілігіне айналдыру жолындағы өз ұсыныстарын алға тартады. Ғалым қазіргі таңда ЖОО-ның кітапханаларында жаңадан жарық көріп жатқан оқулықтар мен оқу құралдарының, көркем әдебиеттер қорының жеткіліксіздігін, бұл жайдың қандай жаңашыл технологияны, әдіс-тәсілді қолданса да әдебиетті оқытудың өзекті мәселелерін шешуге қолбайлау болатындығын айтады. Сол себепті жоғарғы деңгейдегі министрлік тек типтік бағдарлама, мемлекеттік стандарт жасау жүйесін ғана емес, керекті оқу құралдарымен қамтамасыз етуді де шешсе ғанибет болар еді деген ниетін білдіреді. «Әдебиетті оқыту дегеніміз – рухани қазынаға қол созу, оған қол ұшын беру, түбегейлі мәселе етіп көтеру – кемел келешектің руханияты бай болуына септігін тигізеді» [2.74], – деп игілікті іске бағдарлайды. Әдебиет зерттеушісінің тәуелсіз қазақ елінің әдебиеті де тәуелсіз әдебиет болса, тәуелсіз кезең қазақ әдебиетінде дәл осы уақытта әдеби процеске белсенді араласып, құнды

Ақсұмбенің ақберені

шығармаларымен ұлтқа үлгі болып жүрген тұлғалардың еңбектері қамтылса деген ойлары да қонымды.

Бастау алған қайнар көзі тереңде жатқан әдебиетімізде қазақтың ұлттық болмысы мен асыл қасиеттері сақталғандығын, сол құндылықтар қоғамымызды рухани жаңғыруға апаратын ұлттық бағдарымыз екендігін Нариман Жұмашұлы ғылыми-публицистикалық мақалаларында үнемі айтып, азаматтық ұстанымдарын да айқын танытып жүр. Мерзімді баспасөз беттерінде жарияланған «Елбасы, ел бірлігі және Абай аманаты», «Дәулетті ғана емес сәулетті де ел болайық», «Мемлекетшілдік пен менменшілдік», «Жаңарған Қазақстанды білім мен ғылым ғана өркениетке жеткізеді», «Адам – елдің басты байлығы», «Тәуелсіздік тағдыры, Елбасы аманаты және Алаш ардақтылары», «Елбасы жеңісі – халық жеңісі», «Елбасы – Елтұтқасы», «Ғажап ғасыр ғибраты» т.б. публицистикалық мақалалары бұған дәлел. «Елбасы, ел бірлігі және Абай аманаты» атты мақаласында Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың халыққа Жолдауындағы ел бірлігі жайындағы ойлары Абай аманаттарымен сабақтас келетіндігін жаңаша көзқараспен тәпсірлейді. Елбасының: «Дағдарыстар өтеді, кетеді. Ал мемлекет тәуелсіздігі, ұлт мұраты, ұрпақ болашағы сияқты құндылықтар мәңгі қалады» – деп, ұлт мұраты, ұрпақ болашағы, тәуелсіздігі – ел бірлігінде екендігін қадап айтқан аманаттарының тарихи ролін, тағылымды мәнін жан-жақты түсіндіреді. Абайдың «Сегіз аяғындағы» «бірінді, қазақ, бірін дос, көрмесең – істің бәрі бос», – дейтін қанатты қағидатымен үндестігін айта келе, ұлы Абайдың ел бірлігін берік етудің ащы шындығын арқау еткен жырларын үніліп оқу – әр қазаққа бүгінгі міндет екенін жүктейді.

Ұлттың болашағы мен азаттығы үшін күрескен тұлғалардың өнегелі өмірі мен еңбектерін зерттеп, насихаттап жүрген Нариман Жұмашұлының қанына сіңген бір қасиет – ұлтжандылық. Содан да болар, елімізде қызу талқыға түскен мәселелерге үн қатып, ой-пікірін айтып отыруды Нариман азаматтық парызы деп біледі. Мемлекеттік тілді өз мәртебесі деңгейіне көтеру мақсатында іске асқалы отырған қолданыстағы кирилді латын графикасына ауыстырудың маңыздылығын жете түсініп, «Латын графикасына көшу – рухани жаңғырудың басты құндылығы» атты мақаласын жазды. Ана тілінің жанашыры екендігі «Б.Момышұлы және қазақ тілі, руханият мәселелері», «Жиналыстан жиналысқа, мінбеден мінбеге...немесе тіл туралы мәселе қашанғы сөзбұйдаға салынады?», «Он бір жыл өзбекше оқығандар қалайша қазақ тілінен сабақ береді?» мақалаларынан да көрінеді.

Ақсұмбенің ақберені

шығармаларымен ұлтқа үлгі болып жүрген тұлғалардың еңбектері қамтылса деген ойлары да қонымды.

Бастау алған қайнар көзі тереңде жатқан әдебиетімізде қазақтың ұлттық болмысы мен асыл қасиеттері сақталғандығын, сол құндылықтар қоғамымызды рухани жаңғыруға апаратын ұлттық бағдарымыз екендігін Нариман Жұмашұлы ғылыми-публицистикалық мақалаларында үнемі айтып, азаматтық ұстанымдарын да айқын танытып жүр. Мерзімді баспасөз беттерінде жарияланған «Елбасы, ел бірлігі және Абай аманаты», «Дәулетті ғана емес сәулетті де ел болайық», «Мемлекетшілдік пен менменшілдік», «Жаңарған Қазақстанды білім мен ғылым ғана өркениетке жеткізеді», «Адам – елдің басты байлығы», «Тәуелсіздік тағдыры, Елбасы аманаты және Алаш ардақтылары», «Елбасы жеңісі – халық жеңісі», «Елбасы – Елтұтқасы», «Ғажап ғасыр ғибраты» т.б. публицистикалық мақалалары бұған дәлел. «Елбасы, ел бірлігі және Абай аманаты» атты мақаласында Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың халыққа Жолдауындағы ел бірлігі жайындағы ойлары Абай аманаттарымен сабақтас келетіндігін жаңаша көзқараспен тәпсірлейді. Елбасының: «Дағдарыстар өтеді, кетеді. Ал мемлекет тәуелсіздігі, ұлт мұраты, ұрпақ болашағы сияқты құндылықтар мәңгі қалады» – деп, ұлт мұраты, ұрпақ болашағы, тәуелсіздігі – ел бірлігінде екендігін қадап айтқан аманаттарының тарихи ролін, тағылымды мәнін жан-жақты түсіндіреді. Абайдың «Сегіз аяғындағы» «бірінді, қазақ, бірін дос, көрмесең – істің бәрі бос», – дейтін қанатты қағидатымен үндестігін айта келе, ұлы Абайдың ел бірлігін берік етудің ащы шындығын арқау еткен жырларын үніліп оқу – әр қазаққа бүгінгі міндет екенін жүктейді.

Ұлттың болашағы мен азаттығы үшін күрескен тұлғалардың өнегелі өмірі мен еңбектерін зерттеп, насихаттап жүрген Нариман Жұмашұлының қанына сіңген бір қасиет – ұлтжандылық. Содан да болар, елімізде қызу талқыға түскен мәселелерге үн қатып, ой-пікірін айтып отыруды Нариман азаматтық парызы деп біледі. Мемлекеттік тілді өз мәртебесі деңгейіне көтеру мақсатында іске асқалы отырған қолданыстағы кирилді латын графикасына ауыстырудың маңыздылығын жете түсініп, «Латын графикасына көшу – рухани жаңғырудың басты құндылығы» атты мақаласын жазды. Ана тілінің жанашыры екендігі «Б.Момышұлы және қазақ тілі, руханият мәселелері», «Жиналыстан жиналысқа, мінбеден мінбеге...немесе тіл туралы мәселе қашанғы сөзбұйдаға салынады?», «Он бір жыл өзбекше оқығандар қалайша қазақ тілінен сабақ береді?» мақалаларынан да көрінеді.

Ақсүмбенің ақберені

Нариман Жұмашұлының зерттеушілік ізденістері нәтижесінде туған ғылыми еңбектерінің бір тобы – әдебиет қайраткерлері мен қазақ әдебиеттануында өзіндік орны бар тұлғаларға арналады екен. Әсіресе, С.Қожанов, Б.Кенжебаев, Е.Ысмайылов, Ә.Байтанаев, З.Ахметов, Р.Бердібай, М.Мырзахметов, Т.Кәкішев, Қ.Ергөбеков, Д.Ысқақұлы, З.Жұмағалиев, Б.Байтанаев, К.Сыздықов, Ж.Смағұлов сияқты әдебиет зерттеушілерінің әдебиеттану ғылымына сіңірген еңбектеріне лайықты бағасын беріп жазған ғылыми мақалаларын оқи отырып, ғылыми мектептің үлкен мектебінен шыңдалып өткен, жазғанынан жазары көп нағыз шығармашылық қарымы толысқан кемел жасқа келгендігін сезінесің.

Ғылым мен оқытушылық қызметте тағдырлас замандасымыз әрі досымыз, Қарағанды мемлекеттік университетінде бірге оқыған курстасымыз Нариман Жұмашұлы Нұрпейісовке 60 жастың асқарына шығып, мерей тойын тойлағалы отырған тұста – білім мен ғылым саласына қосқан еңбегің жемісті болып, елің мен халқыңның алдында абыройың арта берсін! – дегіміз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Т.Кәкішұлы және әдебиет тарихының өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы: «Қазақ университеті», 2017. – 306 б.
2. «Қазіргі қазақ әдебиетін оқыту мен зерттеудің өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы: «Қазақ университеті», 2006. – 202 б.

